

سیاست جنایی جمهوری اسلامی ایران نسبت به شرط بندی در فضای مجازی

امیر اسماعیلی^۱

^۱ کارشناسی ارشد حقوق کیفری و جرم شناسی دانشگاه غیر انتفاعی عدالت

چکیده

امروزه راه اندازی و رواج بازی های قمار و شرط بندی اینترنتی مانند سایر دستاوردهای بشر در کنار منافع غیرقابل انکار آن مشکلات و معایبی را نیز ایجاد می کند. بر این اساس، قمار یکی از انواع بازهای مخرب و خانمان سوز است که متأسفانه با عنوان فریبنده ورزش فکری بر مفسد آن سرپوش گذاشته می شود و از نظر اسلام این بازی ناسالم از گناهان کبیره و حرمت آن از ضروریات دین و مقتضای ادله اربعه است. در این نوشتار با روش توصیفی-تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه ای به بررسی ابعاد فقهی و نظریه های جرم شناسی و تدابیر پیشگیرانه این پدیده پرداخته می شود. نتایج این پژوهش نشان می دهد که قوانین حقوق ایران مانند مواد ۷۰۵ تا ۷۱۱ کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی تعزیرات ۱۳۷۵ قابل تعمیم به قمار اینترنتی می باشند و به دلیل نقاط افتراقی که بین شرط بندی و قمار وجود دارد مواد مربوط به قمار قابل تعمیم به شرط بندی نبوده لذا ماده ۲ قانون تشدید ارتشاء، اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷ بر آن حاکم است. همچنین باید در نظر داشت که جرم انگاری تنها راه حل نیست، بلکه جرم شناس باید مثل یک پزشک حاذق به علت یابی گرایش افراد به قمار و به دنبال تدابیر پیشگیرانه باشد؛ چرا که پیشگیری همواره بهتر از درمان است.

واژه های کلیدی: شرط بندی، قمار، اختلاس، پولشویی، جرایم رایانه ای.

مقدمه

یکی از کاربردهای اصلی اینترنت، برقراری ارتباط اجتماعی کاربران با یکدیگر است. اما امروزه نه تنها فضای مجازی یک فضای سرگرمی و یا ارتباط جمعی می باشد بلکه به یک بازار جهانی از نوع تجارت و داد و ستد گردیده است و در این میان نیز پدیده های جرم و چالش های مرتبط با آن رشد و نمو پیدا کرده و بسیاری از کاربران را با مشکلات عدیده ای روبرو ساخته است. اخیراً موضوعاتی از قبیل قماربازی و شرطبندی به سایت های اینترنتی کوچ کرده اند. امروزه با چند کلیک ساده در انواع و اقسام شرط بندی ها مانند پیش بینی فوتبال، پوکر، کازینو و ده ها بازی و سرگرمی دیگر می توان شرکت نمود. مبالغی که کاربران در هر دست بازی که چند دقیقه بیشتر طول نمی کشد به قید شرط گذاشته و ۲ درصد از آن به صورت خودکار کم می شود و به حساب ادمین سایت واریز می گردد و در برخی میزهای سنگین گاهی پول وسط به بیش از ۱۰۰ میلیون تومان هم می رسد، ادمین گاهی اوقات بیشتر از سه میلیون تومان پول دریافت می کند و این موضوع مستلزم داشتن بستر و اندکی تخصص می باشد که در نهایت به باخت و ناکامی کاربران و بازیکنان این صحنه مجازی می انجامد. درگاه های اینترنتی نیز در این رابطه نقش مهمی را ایفا نموده که در این راستا بسیاری از این درگاه ها با نام و هویتی غیر واگذار می گردد. برای جلوگیری از این نوع کلاهبرداری پلیس و سایر نهادها و ارگان ها باید اقدامات لازمی را به عمل آورند. امروزه شاید کمتر کسی باشد که موضوع شرط بندی های اینترنتی را نشنیده باشد به ویژه جوانان و کاربرانی که اکثر اوقات خود را در محیط سایبری سپری می کنند و بعضی هم در ای نگونه شرط بندیها شرکت می کنند. اما به راستی جایگاه قانونی اینگونه شرط بندی ها چیست؟ به عبارت دیگر عملکرد سایت های شرطبندی منطبق با کدامین عنوان مجرمانه است و آیا می توان شرط بندی های اینترنتی را جرم دانست؟ فضای مجازی با معرفی نسل جدیدی از بازی های رایانه ای که بیشتر با عنوان «بازیهای دیجیتال شناخته می شوند، موجب تحولی شگرف در صنعت سرگرمی شده و کارکردهایی فراتر از تفریح و بازی در آن ایجاد کرده است. بازی های رایان های که در محیط مجازی اینترنت به صورت برخط (آنلاین) انجام میشوند به بازیهای جهانی تبدیل شده اند، از این رو از مقوله بازی و سرگرمی فراتر رفته و ویژگی های مهم بودن را نیز در خود جای داده اند. همین ویژگیهای جهانی بودن بازیهای دیجیتال، در بحث سیاستگذاری عمومی، فرصتها و تهدیدهایی را فراروی تصمیم سازان و تصمیم گیران حوزه های مختلف فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و حقوقی قرار داده است. با اینکه برنامه ریزی درباره بازیهای دیجیتال در ایران از رونق و توجه لازم برخوردار نشده و نسبت به وضعیت موجود در دنیا، همچنان حوزه مغفول و کم اهمیتی برای سیاستگذاران کلان کشوری به حساب می آید، اما در بین عموم مردم و به ویژه در میان رده های سنی پایین با اقبال و استقبال گسترده ای مواجه شده است. فقدان چارچوب قانونی لازم برای مواجهه با پدیده های نوظهوری همچون بازیهای آنلاین، سبب طرح چالش ها و تردید هایی در خصوص جواز یا عدم جواز شرع یا قانون برای افراد میشود. بر اساس اظهارات فرمانده پلیس فتای وقت در سال ۱۳۹۲ بیش از سیصد سایت شرطبندی اینترنتی در داخل کشور شناسایی شده است. (www.mehrnews.com) با گسترش و نفوذ شبکه اینترنت در مناطق روستایی و دور افتاده کشور به صورت متعارف تعداد این سایتها نیز بیشتر شده است. هرچند اعلام دقیق آمار این سایت ها از وظایف پلیس فتاست، اما آمار جدیدی از این سایت ها اعلام نشده است. از سوی دیگر گسترش شرکت در شرط بندی های اینترنتی و بازیهای شرطی در فضای سایبری در بین قشرهای مختلف جامعه از دانش آموزان گرفته تا بسیاری از بزرگسالان موجب تشدید اعتیاد به این نوع بازیها و زیانهای فراوان اقتصادی و مالی برای این اشخاص و خانواده هایشان شده است. بنابراین مداخله قانونگذار در این موضع، هرچند دیر است اما ضروری است. درباره بررسی جرم قمار از طریق فضای مجازی تاکنون پژوهشی صورت نگرفته است اما از تحقیقات هم راستا با پژوهش حاضر می توان به مقاله عبدی پور فرد و وصالی ناصح (۱۳۹۵) اشاره کرد که به بررسی ابعاد فقهی و حقوقی بازی های رایانه ای پرداختند و نشان دادند که مهمترین ابعاد فقهی و حقوقی بازیهای برخط، ابتدا بحث مشروعیت و قانونی بودن خود بازی ها و سپس وضعیت

حقوقی معاملات درون بازی است. بنا بر ضرورت‌های ذکر شده فوق این سؤالات مطرح می‌شود که آیا قمار از طریق فضای مجازی (اینترنت و شبکه‌های اجتماعی) در ایران به خوبی جرم‌انگاری شده است و می‌توان قوانین موجود در زمینه قمار (ماده‌های ۷۰۵ تا ۷۱۱ قانون مجازات اسلامی) را به قمار بازی در فضای مجازی هم تعمیم داد؟ به همین منظور در پایان نامه پیش رو ابتدا به مبحث قمار و قمار دیجیتال پرداخته می‌شود. در ادامه رویکرد فقه و حقوق ایران و حقوق بین‌الملل نسبت به مسئله قمار رایانه‌ای ارزیابی خواهد شد، سپس به مسئله شرط بندی اینترنتی پرداخته و بررسی می‌شود که آیا شرط بندی اینترنتی نیز یکی از ابعاد قمار در فضای مجازی است یا خیر، در نهایت نیز جمع بندی و نتیجه گیری کلی بحث ارائه خواهد شد

۱- مفهوم قمار و شرط بندی اینترنتی

در یک تعریف ساده؛ قمار اینترنتی به هر نوع فعالیتی گفته می‌شود که در قالب بازی های قمار و شرط بندی با استفاده از ابزارهای ارتباطی جدید انجام می‌شود. این کلمه معادل کلمه انگلیسی قمار اینترنتی است، همچنین از واژه‌های قمار آنلاین، قمار از راه دور و قمار سایبری نیز به عنوان معادل های این کلمه استفاده می‌شود. (گینزبری، ۲۰۱۵: ۲۴) در بند چهارم از ماده سوم قانون قمار انگلستان مصوب ۲۰۰۵، در تعریف قمار اینترنتی به شرح زیر آمده است: قمار از راه دور به معنای مشارکت مردم در قمار از طریق وسایل ارتباطی از راه دور است. در این قانون «ارتباط از راه دور» به معنای «ارتباط» از طریق: الف) اینترنت (ب) تلفن (ج) تلویزیون (د) رادیو یا هر نوع دیگر از وسایل الکترونیکی فناوری است که برای تسهیل ارتباط افراد استفاده می‌شود. با توجه به تعریف فوق از قمار اینترنتی یکی از انواع بازی‌های قمار از راه دور این است که در برخی موارد به جای قمار اینترنتی از این اصطلاح استفاده می‌شود اما اصطلاح قمار از راه دور یک اصطلاح کلی‌تری از قمار اینترنتی است. با مجموع تعاریف فوق می‌توان گفت که قمار اینترنتی به طیف وسیعی از بازی‌ها و شرط بندی‌ها اطلاق می‌شود که از طریق دستگاه‌های قابل اتصال به اینترنت انجام می‌شود. مانند رایانه‌های خانگی، لپ‌تاپ، تلفن همراه، تبلت و تلویزیون‌های دیجیتال عرضه می‌شود. بنابراین مشخص است که تنها تفاوت قمار سنتی از راه‌های قابل دسترس و از نظر عناصر و مصادیق شبیه به قمار اینترنتی است و آن‌ها تفاوت زیادی با یکدیگر ندارند. در حقوق ایران به ویژه قانونی در مورد قمار و شرط بندی اینترنتی تصویب نشده است، اما برخی معتقدند قمار اینترنتی مفهومی جدا از شکل است. سنت واقعی قمار و شرط بندی در فضای واقعی قمارخانه‌ها نیست و تنها عاملی که این دو را متمایز می‌کند نحوه دسترسی است. برخلاف کازینوهای فیزیکی، کازینوهای آنلاین در هر مکان و هر زمان قابل دسترسی هستند و این بازی‌ها با ابزارها و فناوری‌های ارتباطی جدید سازگار هستند. اینترنت از جمله باعث جذابیت و محبوبیت کازینوهای آنلاین در سراسر جهان شده و امروزه این صنعت یکی از سودآورترین صنایع دنیا محسوب می‌شود. (بهره‌مند و رستم، ۱۳۹۵: ۱) در ارزیابی تعاریف ارائه شده از قمار و شرط بندی اینترنتی در قوانین ایران و انگلیس آنچه به نظر می‌رسد این است که این پدیده شکل سنتی و کلاسیک دارد. تفاوت چندانی بین آن‌ها وجود ندارد و تنها تفاوت این دو در دسترسی و استفاده از فناوری‌های نوین ارتباطی (اینترنت و سایر ابزارهای دیجیتال) است. علیرغم عدم تفاوت روش‌های سنتی قمار با روش‌های مدرن و امروزی آن، محبوبیت بازی‌های اینترنتی قمار نسبت به روش‌های سنتی آن بسیار زیاد است، زیرا هزینه‌های بسیار کمی دارد، نیازی به جابجایی افراد و حضور فیزیکی آن‌ها در یک مکان خاص نیست، در هر زمان در دسترس است، قابلیت انطباق با راه‌های ارتباطی جدید و آخرین فناوری‌های روز دنیا را دارد. برخورداری از ویژگی‌های فوق باعث شده که افراد جامعه تمایل بیشتری به این گونه بازی‌ها داشته باشند و نسبت به آن‌ها جهت‌گیری پیدا کنند و از طرف دیگر قوانین موجود مقررات خاصی در خصوص بازی‌های قمار و شرط بندی اینترنتی پیش بینی نکرده است.

۲- ارتباط بازی‌های قمار و قمار اینترنتی

۱-۲- ارتباط از بعد عمومی

برخی بر این باورند که ارائه داده‌های آماری دقیق و اطلاعات در مورد هزینه‌های جاری، درآمد حاصل از قمار و شرط بندی آنلاین و تعداد افراد شرکت کننده در آن. بازی‌ها و ارزیابی کیفیت رفتار شرکت کنندگان در این بازی‌ها بسیار مشکل است و این سختی ناشی از چندین عامل بسیار مهم است. اولین و مهمترین عامل؛ فقدان قوانین و مقررات دقیق در رابطه با مسئولیت شرکت‌های ارائه دهنده خدمات در این زمینه به عنوان اپراتور. عامل دومی که در این رابطه تأثیری نداشته است عدم امکان شناسایی و تعیین مکان فیزیکی شرکت کنندگان و همچنین استفاده از ابزارهای الکترونیکی برای انتقال وجه است. بودن علاوه بر این، با توجه به وسعت و پویایی این بازار، اطلاعات و آمار جمع آوری شده تنها به یک موضوع خاص محدود می‌شود و با توجه به سرعت فزاینده رشد و گسترشی که شاهد آن هستیم، اطلاعات و داده‌های قبلی بنابراین، با توجه به شرایط فعلی، تفسیر داده‌های آماری نیاز به دقت بیشتری دارد. اما در حال حاضر بر اساس اطلاعات مهم ترین منابع اینترنتی جهان از جمله پایگاه داده شهر کازینو در مورد قمار اینترنتی و بازی‌های قمار، اکثر آمارهای باز مربوط به بازی‌ها اسلات ماشینی که ۵۶ درصد دارد، پس از آن بازی‌های کازینو با ۳۳ درصد، پوکر با ۲۶ درصد، مسابقه اسب دوانی و کتابخوانی با ۱۹ درصد، یکنوع بازی شبیه لوتو با ۱۶ درصد قرار دارند. ۴ درصد قرعه کشی و ۲ درصد بازی‌های مهارتی به آنها اختصاص یافته است. بر اساس آمارهای موجود، تفاوت‌هایی در گرایش افراد به بازی‌های قمار و قمار اینترنتی وجود دارد. مثلاً آمار مردان بیشتر از زنان در جامعه است. به عنوان مثال در انگلستان در سال ۲۰۰۵ هر ساله حدود ۷۶ درصد از مردان و ۶۸ درصد از زنان در بازی‌های قمار و مشروب شرکت می‌کردند که در این جامعه آماری ۹۰ درصد شرکت کنندگان در شرط بندی اینترنتی فعال بوده‌اند. ارتباط با فناوری‌های نوین (ارزهای دیجیتال - تاریک وب) (ارزهای دیجیتال - تاریک وب) با توجه به شکل گیری نسل جدید خانه‌های قمار با توجه به ظهور فناوری‌های دیجیتال، نحوه شرکت در بازی‌های قمار و مشروب خوری و فرآیند پرداخت برای شرکت در این بازی نیز شکل جدیدی به خود گرفته است. با توجه به اینکه با دسترسی به اینترنت دسترسی افراد به سایت‌های قمار اینترنتی نیز امکان پذیر است افراد می‌توانند وارد سایت شده و ثبت نام کنند. لذا با توجه به اینکه امکان پرداخت پول فیزیکی در قمارخانه‌های اینترنتی وجود ندارد روش‌های پرداخت نیز پرداخت غیر حضوری و غیر فیزیکی پذیرفته نمی‌باشد و برای تسهیل در این امر تسهیلاتی از قبیل پول دیجیتال برای پرداخت‌های الکترونیکی استفاده می‌شود. در این مرحله کافی است یک کیف پول الکترونیکی داشته باشید که در همان سایت وارد شده و پس از ثبت نام، یک حساب کاربری (Account cash) ایجاد کنید و با شارژ پول نقد در کیف، فعالیت‌های مربوطه را انجام دهید. استفاده از فناوری پرداخت دیجیتال از سال ۱۹۹۲ شکل گرفت و تا به امروز تغییرات و اشکال مختلفی را به خود دیده است. فناوری شفت از به روزترین امکانات موجود در این فناوری‌ها استفاده می‌کند. از جمله فناوری‌های جدید استفاده از ارزهای دیجیتال مانند بیت کوین و می‌باشد ... ممکن است روش انتقال وجه و انجام مبادلات تسهیل شده باشد. فناوری ارز دیجیتال بر اساس نوع زنجیره بلاک سیستمی برای ثبت اطلاعات است. این داده‌ها می‌تواند به عنوان مثال، تراکنش‌های بانکی، اسناد مالکیت، قرار ملاقات‌ها، PM های شخصی باشد. یادگیرنده اطلاعات ویژگی زنجیره بلوکی این است که کار ذخیره‌سازی اطلاعات بدون مدیر مرکزی و اختیار امکان پذیر است و نمی‌توان آن را دستکاری کرد. نقطه مرکزی داده‌های ذخیره شده تحریف شده است. خرابش کرد. معروفترین آن استفاده از زنجیره است. بلوک، ارز دیجیتال بیت کوین است. با توجه به ویژگی‌های فناوری بلاک چین و عدم امکان بررسی و ردیابی آن توسط دولت‌ها در سال‌های اخیر، سایت‌های قمار برای استفاده از آن مدیریت شده‌اند. تکنولوژی امکان استفاده از این روش پرداخت را برای کاربران خود فراهم کرده است. استفاده از روش‌های نوین پرداخت باعث شده تا مجرمان با استفاده از این روش مبالغ هنگفتی را در سراسر کشور و حتی جهان جابجا کنند. بستر امنی برای ارتکاب جرم

پولشویی فراهم نکنید. در کشور مانیزعلی علیرغم ممنوعیت قمار و شراب خواری و جرم انگاری قمار، مدیران این سایت‌ها برای اینکه ردیابی و شناسایی توسط پل بله را غیر ممکن کنند، به استفاده از فناوری ارز دیجیتال روی آورده‌اند. و همین عامل باعث افزایش میزان این جرایم و توسعه بسترهای پولشویی از طریق این روش‌ها می‌شود. انجام شده است و مجرمان از عدم شناخت راضی بوده و مشغول فعالیت و درآمدزایی در این بستر هستند. یکی دیگر از فناوری‌هایی که توسط مدیران سایت‌های قمار در سایت‌های قمار مورد استفاده قرار گرفته است استفاده از فناوری وب تارک است. تاریخ وب شبکه‌ای است که در دسترس عموم نیست و بیشتر برای مقاصد غیرقانونی استفاده می‌شود. پیگیری فعالیت‌های آن و شناسایی افراد در آن بسیار دشوار است. اطلاعات جامعی در این شبکه که توسط افراد ناشناس مدیریت می‌شود پنهان شده است. تاریخ وب بخش کوچکی از وب پنهان است. به عبارت دیگر، وب سایتی است که برای عموم قابل مشاهده است، اما توسط آدرس‌های IP مخفی سرور اجرا می‌شود. در این شبکه تمامی اطلاعات به صورت آنلاین و با پسورد محافظت می‌شود و برای دسترسی به آنها باید از چندین درگاه و نرم افزار پرداخت مختلف استفاده کنید. بنابراین استفاده از این بستر نیز موقعیت بسیار مناسبی را برای مدیران سایت‌های قمار برای شناسایی و رد آب رودخانه پلیس فراهم می‌کند. باید به اقدامات مجرمانه خود ادامه دهند.

۲-۲- مطالعات ارتباطی از بعد اجتماعی

آثار قمار و شراب خواری بر افراد جامعه را می‌توان به اجتماع تعبیر کرد. از طرفی بازی‌های قمار و شرط بندی به دلیل جذابیتی که دارند طیف وسیعی از افراد جامعه را درگیر خود می‌کنند و به همین دلیل مشکلاتی به وجود می‌آید و ممکن است آثار آن تا مدت‌ها در جامعه باقی بماند و رهایی از آن در گذر زمان به راحتی امکان پذیر نباشد. علیرغم سودآوری بالایی که صنعت قمار و قمار اینترنتی به ارمغان می‌آورد، باید اذعان کرد که تمایل دولت به کنترل و درآمدزایی از این صنعت مشکل ساز است. تأثیر دیگری هم در جامعه دارد زیرا رسمی شدن این نوع فعالیت‌ها به همان اندازه که در افزایش درآمد تأثیر دارد باعث افزایش آمار می‌شود. همچنین به اطلاع شرکت کنندگان این بازی‌ها می‌رساند که این افزایش مشکلاتی را به همراه خواهد داشت که می‌تواند خسارات مالی و معنوی را به دنبال داشته باشد. مزایای قابل توجهی برای دولت و جامعه به همراه داشت. همانطور که در برخی کشورها از جمله انگلستان، اکثریت بودجه درآمدی دولت متکی به این صنعت است. به هر حال چهره مردم این کشور با مشکلات ناشی از قمار و شراب خواری نیز رو به افزایش است. بر اساس تحقیقات انجام شده در دنیا، برخی از اثرات اجتماعی بازی‌های قمار و مشروب خوری از جمله استرس و افسردگی، ورشکستگی، خودکشی، طلاق، گسترش درگیری و افزایش نرخ را می‌توان مشاهده کرد. جنایت، او به تمایل خود به مصرف الکل، مواد مخدر و روانگردان اشاره کرد. به عنوان مثال، مطالعات نشان داده است که بین مصرف الکل و رانندگی در حالت مستی و کازینوها (مکان‌هایی که بازی‌های قمار و مشروب خوری ارائه می‌دهند) رابطه بالقوه وجود دارد و این رابطه در جهت خدمت است. نوشیدنی‌های الکلی در کازی نو برای افراد حاضر در این مکان رایگان است. همچنین بر اساس تحقیقات انجام شده ارتباط معناداری بین ارتکاب برخی از جرایم (مانند سرقت و تعرض عمدی) با جرایم جدید وجود دارد.

۲-۳- ارتباط از بعد اقتصادی

با توجه به آثار مالی بازی‌های قمار و شراب خواری در کشورهای غیر اسلامی، گرایش به قانونی شدن فعالیت‌های مرتبط با این حوزه در حال گسترش است. در واقع می‌توان گفت که دولت‌ها با قانونی کردن بازی‌های قمار و نظارت بر دسترسی و دسترسی به این نوع خدمات، منبع درآمد ثابتی برای خود دارند. آن‌ها معتقدند که می‌تواند نقش موثری در تامین بودجه سالانه کشور داشته باشد. برای مثال در انگلستان درآمد مربوط به بازی‌های قمار اینترنتی در سال‌های ۱۹۸۸ تا ۱۹۸۹ حدود ۷ میلیارد دلار بوده است و این میزان در فاصله سال‌های ۲۰۰۷ تا ۲۰۰۸ به ۱۸٫۲ میلیارد دلار استرالیا رسیده است که

نشان می‌دهد. رشد نسبتاً چشمگیر منبع درآمد انگلستان از دو طریق تامین می‌شود: مالیات بر درآمد ناخالص قمار اینترنتی و بازی های قمار و دوم. مالیات بر درآمد شرکت‌های ارائه دهنده این خدمات. همچنین اعطای مجوز فعالیت در زمین قمار و بازی های قمار در اینترنت افراد را تشویق به ایجاد شرکت ها یا مکان هایی برای کسب درآمد در داخل کشور می‌کند که به حفظ پول در داخل کشور و جلوگیری از خروج پول کمک می‌کند. سرمایه تأثیر بسزایی خواهد داشت. یکی دیگر از اثراتی که از کنترل و قانونی شدن قمار اینترنتی و قمار توسط دولت ها حاصل می‌شود، جلوگیری از ارتکاب جرایمی مانند پولشویی از طریق کنترل است. و ردیابی مبدا انتقال وجوه حاصل از شرط بندی و بازی های قمار در این حوزه و همچنین بهره مندی از سامانه احراز هویت مشتریان این نوع خدمات به هدف جلوگیری از وقوع تقلب در بازی ها. در کشور ایران با توجه به مرکزیت و حکم شرع در قوانین مربوطه، به طور کلی درآمدهای حاصل از قمار و شرط بندی غیرقانونی وصول می‌شود و بر اساس قوانین حاکم بر هر گونه فعالیت ممنوعه عمومی و درآمد حاصل از آن. (در صورت کشف شناسایی (مطابق اصل ۴۹ قانون اساسی) در صورتی که صاحب حق مشخص نباشد به نفع ورشکسته ضبط می‌شود. بنابراین در کشور ما اساساً دولت از طریق ورشکسته درآمدزایی می‌کند. قانونی شدن قمار و شراب خواری و فعالیت های مرتبط با این حوزه و وضع مالیات بر درآمد ناشی از آن به رسمیت شناخته نمی‌شود.

۳- نهاد نظارتی مرتبط با قمار و شرط بندی اینترنتی

با توجه به ممنوعیت قمار و شرط بندی در قوانین کشورمان، برخی نهادهای حقوقی و قضایی مسئولیت کنترل، نظارت و پیشگیری در این زمینه را بر عهده دارند. بخش زیر به آنها اشاره دارد.

۳-۱- معاونت فضای مجاز دادستانی کل کشور

بر اساس ماده ۲۸۸ قانون آیین دادرسی مدنی یکی از وظایف دادستان کل کشور نظارت بر حسن اجرای قوانین در محاکم است. از یک سو، به دلیل گستردگی اقدامات دادرسی، نظارت بر عملکرد دادرسی توسط معاونت های مختلف مستقر در دادستانی کل انجام می‌شود. یکی از معاونت های مذکور، معاونت فضای مجازی است که بر عملکرد دادگاه ها در خصوص اجرای صحیح قوانین در حوزه فضای مجازی نظارت دارد. در سال های اخیر با توجه به رشد بسیار زیاد سایت های قمار و شرط بندی آنلاین و افزایش اقدامات مجرمانه و پولشویی های گسترده بر اساس سایت های قمار. اقدامات پیشگیرانه از سوی معاونت فضای مجازی دادستانی کل کشور انجام شده است که می‌توان از آن به عنوان نمونه استفاده کرد. وی به نظارت و نظارت بر سایت های قمار و ارسال گزارش و اعلام جرایم به دادرسی سراسر کشور علیه مدیران این سایت ها اشاره کرد. همچنین کارگروه تعیین مصادیق محتوای مجرمانه به محض شناسایی، کشف و یا اعلام فعالیت مجرمانه وب سایت های قمار آنلاین به منظور فیلتر سایت های مذکور اقدامات لازم را در این زمینه انجام خواهد داد. همچنین نمونه ای از بخشنامه ۱۲۳-۸۱ مورخ ۱۳۹۶ دادستان کل کشور در خصوص سایت های اینترنتی قمار و شرط بندی به شرح زیر ارائه شده است. با توجه به این موضوع عده ای در فضای مجازی اقدام به راه اندازی سایت های قمار و شرط بندی ورزشی و جمع آوری پول از کاربران می‌کنند. در اختیار برندگان قمار قرار گیرد که نتایج مسابقات را به درستی پیش بینی کرده باشند، گفته اند پرداخت می‌شود، اما در برخورد با این پدیده با رویه قضایی متفاوتی مواجه هستیم که گاه منجر به تبرئه شده است. آنان در آثار خود به برخی از نظرات فقهی استناد کرده اند که قمار و شرط بندی در فضای قانونی را قمار ندانسته اند و مشاهده شده است که با استناد به تفسیر منطقی قوانین، برخی از مبالغ زیاد درآمدهای غیرقانونی این افراد حذف شده است؛ لذا دادستانی در راستای ایجاد وحدت رویه بدو از طریق مرکز تحقیقات فقهی حقوقی به بررسی شرعی موضوع پرداخت. با توجه به نظریه مذکور و بررسی های انجام شده به شرح ذیل اعلام می‌گردد:

۱. ارتکاب قمار با هر وسیله و ابزاری حتی در فضای مجاز و سایت های قمار ممنوع و جرم است.
۲. طراحی و راه اندازی سایت قمار به منزله راه اندازی محل قمار و مشمول ماده ۷۰۸ قانون مجازات اسلامی (بخش مجازات) می باشد.
۳. شرط بندی در نتایج مسابقات ممنوع است، بنابراین حتی اگر قمار محسوب نشود، مصداق بارز کسب وجه از طرق غیرقانونی و موضوع ماده ۲ قانون تشدید مجازات ارتشاء، اختلاس و کلاهبرداری است. است.
- که کارت بانکی خود را به هر نحوی در دست دیگران می گذارد تا هزینه شرکت در قمار و شرط بندی در نتایج مسابقات را اخذ کند و همچنین هر شخصی که در صورت اجاره نامه دارای زبان تعاونی باشد عمل می کند. تسهیل ارتکاب جرم از مصادیق معاونت در جرم تلقی خواهد شد.
- ۵- نظارت بر اجرای این بخشنامه و رسیدگی به مواردی که مراجع قضایی سابق نسبت به این گونه فعالیت ها رای قطعی برائت صادر کرده اند به عهده دادستان های محترم مراکز استان ها می باشد. علاوه بر جلوگیری از تعلیق وجوه، وجوه نقد، آلات و ادوات مورد استفاده در جرم، طبق مقررات در راستای اعتراض به احکام صادره در مهلت قانونی. یا اعاده دادرسی و نهایتاً اعمال ماده ۴۷۷ قانون آیین دادرسی.

۲-۳- پلیس فضایی تبادل اطلاعات ناجا

پلیس ناجا به عنوان یکی از نهادهای تخصصی امنیتی کشور و زیر نظر نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران نقش مؤثری در امور اجرایی دارد. مهمترین وظیفه نیروی انتظامی به عنوان ضابط قضایی اجرای دستورات قضایی مربوط به سایر جرایم می باشد. بنابراین بخشی از اقدامات پلیس در حوزه پیشگیری از وقوع جرم و رصد اطلاعات حوادث بر همین اساس است. از سوی دیگر با توجه به نکات مهم کازینوهای آنلاین آیا اداره آنها در فضای مجازی تحت عنوان جرایم دزدی دریایی تحت تعقیب و تحقیقات قانونی پلیس برای شناسایی است.

۳-۳- بنیاد ملی بازی های رایانه ای

بنیاد ملی بازی های رایانه ای از دیگر نهادهایی است که بر اساس مصوبه شورای عالی انقلاب فرهنگی در خرداد ۱۳۶۴ تأسیس شد. یکی از اهداف مهم بنیاد ساماندهی بازی های الکترونیکی حمایت و تشویق تولیدکنندگان و مصرف کنندگان بازی های الکترونیکی و کنترل و نظارت بر محتوا است. با توجه به این واقعیت برخی از بازی های ویدئویی که در دنیا ارائه می شوند دارای محتوای قمار هستند و از این طریق ممکن است به مردم و کودکان آسیب وارد شود. قرار دادن قربانی در معرض خسارات جبران ناپذیر از این رو بنیاد ملی این بازی ها نیز در این زمینه حائز اهمیت است. مسئولیت کنترل و نظارت بر محتوای این نوع بازی ها بر عهده دارد.

۴- آثار بطلان قرارداد مبتنی بر شرط بندی و قمار

در این مبحث آثار بطلان قرارداد مبتنی بر شرط بندی و قمار را مورد بررسی قرار می دهیم.

۱-۴- اثر فساد بیع نسبت به طرفین معامله

این امر در حکم هیچ بودن عقد باطل است و طرفین معامله فاسد، طبق ماده ۳۶۶ (ق.م) باید عوضین را به یکدیگر برگردانند و حتی اگر عین تلف شده باشد، مانع از بطلان نیست و طرفی که عین نزد او تلف شده است، ضامن عین و منافع آن خواهد بود؛ بنابراین خریدار در چنین حالتی در حکم غاصب است و وضع او نسبت به مورد معامله تابع قواعد «ضمان قهری است و نه مسئولیت قراردادی».

۲-۴- روابط طرفین عقد بیع فاسد نسبت به ردّ عین مورد عقد یا بدل آن

گفته شده که قمار و گرو بندی باطل است، در فهم و تفهیم این موضوع شکی وجود ندارد که قمار و گرو بندی باطل و فاسد است و در مواد ۳۶۵ و ۳۶۶ ق.م نیز در این باره سخن گفته شده است. عقد فاسد از دید حقوقی و به اعتبار اثری که در روابط اجتماعی به جای می‌گذارد در حکم هیچ است؛ پدیدهای است که به ظاهر صورت عقد را دارد؛ ولی در واقع هیچ تغییری در حقوق و تکالیف دو طرف به وجود نمی‌آورد؛ که این فساد نتایجی را در بردارد که یکی از آنها ضمان درک است در بند ۲ ماده ۳۶۲ (ق.م) بدین شرح ذکر گردیده است: «عقد بیع، باع را ضامن درک مبیع و مشتری را ضامن درک ثمن قرار می‌دهد و نیز طبق ماده ۳۶۶ (ق.م) در صورتی که بر اثر بیع فاسد خسارتی به مبیع وارد شود، بنا بر قاعده ضمان قهری و نه مسئولیت قراردادی، در قانون تجارت نیز در بطلان شرکت آمده، «نمی‌توان به بطلان عقد شرکت، در مقابل اشخاص ثالث استناد کرد؛ یعنی، شرکت باطل در حکم شرکت واقعی تلقی شده است و تعیین اشخاص مسئول بطلان شرکت و میزان خسارت، تابع قواعد عام حقوق مدنی خواهد بود؛ بنابراین، مدعی ورود خسارت باید ضمن اثبات وجود خسارت، رابطه علیت میان خسارت وارد و خطای شریک و شرکا را مطابق مقررات راجع به مسئولیت مدنی به اثبات برساند».

درباره لفظ «دعوی راجع به آن مسموع نخواهد بود باید بگوییم که این امر به «پرداخت ناروا مربوط است و درجایی مسموع نیست که برنده قمار به دادگاه مراجعه کند و بگوید که من با فلانی قمار کردم و ۱۰ میلیون برنده شدم و شکایت کند طبعاً این موضوع مسموع نخواهد بود اما بازنده در قمار به سبب «ایفای ناروا می‌تواند شکایت کند و بگوید به فرد غیر مدیون مبلغی را پرداخت کرده است و عمل قمار چه در صورتی که جهل باشد چه در صورتی که نباشد عملی است. نامشروع و عایدات آن نیز نامشروع است و به مصابه پرداخت نارواست پس باید مسترد شود. در قانون در مواد ۲۶۵ و مواد ۳۰۰ الی ۳۰۶ به این مورد اشاره دارد. در اینجا شخص بازنده درخواست به استناد موضوع قمار درخواست مال پرداخت شده را نمی‌کند و از باب ایفای ناروا آن را درخواست می‌کند».

به نظر می‌آید که در انتهای ماده ۶۵۴ باید در پرانتز گفت: طبعاً مال مورد دعوا قابل استرداد است.

۳-۴- ضمانت اجرای کیفری

رسیدگی به قمار آنلاین در حوزه دادگاه‌های عمومی و انقلاب قرار دارد و قاضی در آن سایت یا کانال را به وسیله پلیس فتا مورد تعقیب قرار می‌دهد.

وظایف پلیس فتا از مرحله رصد، پیش‌بینی و پیشگیری، کشف، تحقیقات، اخذ دستور قضایی، دستگیری متهم، بررسی صحنه جرم و جمع‌آوری ادله، استناد سازی ادله تا ارائه ادله به محاکم قضایی است. پلیس فتا برای رسیدگی سایت‌ها دو نوع رسیدگی دارد:

۴-۳-۱- رسیدگی عمومی

این نهاد می‌تواند علیه تمامی سایت‌هایی که خلاف قانون هستند اقدام کند. بر اساس قانون و دستورالعمل‌های اجرایی یکی از مراجع رسمی در خصوص موضوعات مرتبط با فضای مجازی، پلیس فتا است و با نظر به تفسیر ماده ۴ قانون تأسیس ناجا مسئولیت تأمین نظم و امنیت و آسایش عمومی و فردی در فضای مجازی را بر عهده دارد.

۴-۳-۲- رسیدگی خصوصی

طبق قانون جرائم رایانه‌ای؛ «محتوای مجرمانه موضوع شکایت خصوصی با دستور مقام قضایی رسیدگی‌کننده به پرونده انجام خواهد شد که قاضی با بررسی در پرونده می‌تواند دستور را به پلیس فتا داده تا پیگیری‌های لازم را انجام دهد. نکته مهم در بررسی جزایی این موضوع است که دعاوی استرداد اموال در دعاوی کیفری و جزایی جایی ندارد زیرا بازی قمار از مصادیق اقدام علیه خود است و هنگامی خود شخص برای اموال خود اهمیت قائل نیست پس از دایره حمایت شرعی و قانونی خارج می‌شود. در جرائم قمار آنلاین اشخاص دارای نام کاربری و رمز مخصوص در سایت‌ها هستند و این موضوع رسیدگی به دعاوی آنلاین را تسهیل می‌کند زیرا با استناد به این موضوع می‌توانیم بگوییم شخص در اینباره سوءنیت داشته است و ادعای جهل به نظر صحیح نمی‌باشد. درجایی که شخص دیگری به نیابت از یک شخص برای او یک آیدی بسازد و از نام، نام خانوادگی، شماره تلفن و آدرس ایمیل وی سوءاستفاده کند و یا حتی ایمیل خود را برای فعالسازی اکانت (حساب کاربری) استفاده کند، در صورت سرقت و کلاه برداری‌های اینترنتی نیز قانون جرائم رایانه‌ای حکومت می‌کند.

۴-۴- جرم انگاری

در قانون مجازات اسلامی مواد ۷۰۵ الی ۷۱۱ به این موضوع پرداخته شده است. بر اساس ماده ۷۰۵، قمار با هر وسیله‌ای ممنوع است و مرتکبان آن به یک تا ۶ ماه حبس یا تا ۷۴ ضربه شلاق محکوم می‌شوند و در صورت تظاهر به قماربازی، به هر دو مجازات محکوم می‌شوند. بازی کردن با آلات قمار برای برد و باخت و تظاهر به قماربازی و شرط برد و باخت از عناصر و ارکان لازم تحقق این جرم است ضرورتی ندارد که انجام عمل قمار، منتج به نتیجه شود و صرف بازی برای تحقق جرم کافی است. شرط مباشرت: شرط تحقق بزه قماربازی، این است که مرتکب خود در عملیات قمار بازی شرکت کند. سوءنیت عام در این جرم، قصد انجام عمل مجرمانه است و سوءنیت خاص تحصیل و بردن مال و وجوه طرف مقابل است. امر دیگری که در تعریف این جرم آمده است بحث تظاهر است و به معنای این است که مرتکبین اعمال خود را به گونه‌ای آشکار و بیپروا در مرئی و منظر دیگران به نمایش گذارند، به نحوی که دیگران متوجه آن شده و نظرشان نسبت به آن جلب شود. صرف وانمود کردن به بازی قمار کفایت نمی‌کند بلکه مرتکبین باید واقعاً در حال بازی قمار باشند تا مشمول مقررات این ماده شوند.

نتیجه گیری

قمار آنلاین به سرعت در حال گسترش است و خواه یا ناخواه نیازمند قوانین مدون و تسهیل‌کننده در این زمینه است که برخی کشورها مانند انگلستان از آن بهره‌مند هستند و برخی کشورها مانند روسیه و آمریکا کمی سختگیرانه عمل می‌کنند. البته فقدان یک سازمان تنظیم‌کننده قدرتمند در سطح جهان نیز به این امر دامن زده است البته سازمانی بنام «انجمن بین‌المللی تنظیم‌کننده بازی‌ها وجود دارد که نمایندگان در سراسر جهان دارد و هدف خود را پیشرفت وضعیت گیمینگ جهان و تنظیم مقررات قانونی در سطح جهانی می‌داند اما همانطور که گفته شد اکثر کشورها در قبال موضوع قمار، سیاست

داخلی را در پیش می‌گیرند. از مقایسه قوانین کشورهای سراسر جهان با کشورمان درمی‌یابیم که در هیچ کشوری موضوع قمار خلاف شرع نیست. در مورد قانونی بودن نیز در روسیه غیرقانونی است (در قانون روسیه بسیار سخت گیرانه‌تر به این موضوع نگاه می‌کنند برخلاف کشوری مثل آمریکا که با توجه به ممنوعیت این بازی‌ها و محدود بودن آن به چند ایالت برخورد قهرآمیز و پلیسی با مردم انجام نمی‌شود)، البته جنبه غیرقانونی بودن سبب برخورد پلیسی با مردم نمی‌شود و تنها به ذکر این موضوع در قانون اکتفا شده است و هدف دولت‌ها مبارزه با جرائم سازمان‌یافته در این حوزه است. اگر به سیر تکامل قمار بنگریم در دوره‌های آزاد، در دوره‌های ممنوع و سپس مجدداً آزاد گردید زیرا دولت‌ها دریافته‌اند که با محدود کردن آن سبب این موضوع می‌شوند که شرط‌بندی‌ها شکل زیرزمینی بگیرند و صورت به غیرقانونی توسط مافیا اداره شوند و عملاً درآمدی عاید دولت‌ها نشود و در کشور ما نیز این موضوع به این شکل دنبال می‌شود و هرچند وقت یک بار اخباری از برخورد با سایت‌های قمار و پوکر شنیده می‌شود. به نظر می‌آید می‌توان به قمار از جنبه‌های حقوقی نیز نگریست که جنبه‌های سایبری قمار نیز در این تحقیق مورد بررسی قرار گرفت. از نقطه‌نظر فقهی یا حقوقی ممکن است کاستی یا خلأ قانونی وجود نداشته باشد اما ذکر این نکته که در مبالغ پایین قمار، مالباختگان حاضر به شکایت به مراجع ذیصلاح نیستند و این امر سبب می‌شود که گردانندگان این سایت‌ها راحت‌تر به جمع‌آوری وجوه دست یازند امری است بدیهی، اما اکثر کسانی که به قمار رو می‌آورند قشر جوانانند که اکثراً از روی بیکاری دست به قمار می‌زنند و سودای میلیونر شدن یک‌شبه را دارند. به نظر می‌آید با فراهم کردن کار و تسهیلات کارآفرینی می‌توان تا حدی جلوی این موضوع را گرفت در ثانی همچون سایر موارد اعتیاد، می‌توان کارگروه‌هایی با حضور کارشناسان نخبه برای ترک دادن افراد از قمار تشکیل داد. در کشورهای مختلف دو نوع برخورد با سایت‌های قمار غیرقانونی وجود دارد:

۱. بلاک کردن سایت به وسیله شرکت‌های اینترنتی

۲. عدم دادن سرویس‌های بانکی و نقل و انتقال پول

به نظر می‌آید که فیلترینگ عمل مناسبی در کشور ما و جهان نباشد و همواره فیلترشکن‌ها سبب باز کردن سایت‌ها می‌شوند اما راه حل دوم عقلائیتر و عملی‌تر می‌باشد چون اگر «پول نباشد، قماری نیز نیست»، زیرا سایت‌های قمار از درگاه‌های بانکی مجاز استفاده می‌کنند و بستن این درگاه‌ها سبب تضعیف و بسته شدن این سایت‌ها می‌شود. به نظر می‌آید شیوه مبارزه با قمار در کشور ما با سایر نقاط جهان تفاوت داشته باشد زیرا عملی است حرام و ممنوع و اساساً هیچ‌یک از اشکال آن مورد قبول و پذیرش مراجع ذیصلاح نیست، اما این موضوع به‌طور غیرقانونی در کشور در جریان و در حال شیوع می‌باشد علی‌الخصوص به‌صورت مجازی که این مهم نیازمند نظارت بیشتر توسط پلیس فتا از طریق نظارت مستمر بر سایت‌ها با دامنه‌های مختص به قمار و شرط‌بندی، هوشمند سازی هرچه بیشتر سامانه شاپرک به عنوان ناظر بر درگاه‌های پرداخت پول و بررسی مجدد هویت درگاه‌ها و سایت‌هایی که به نام اشخاصی دیگر و به‌منظور هدف اقتصادی ثبت‌شده اما اکنون توسط سایر اشخاص به جهت قمار آنلاین استفاده می‌شود. بر اساس قانون چنانچه فرد با قصد و نیت قمار کند مجرم است و این امر به‌خود سبب می‌شود که اشخاص از شکایت منصرف شوند و راه را برای سوءاستفاده بیشتر توسط بانیان این سایت‌ها هموارتر کنند به نظر اقدامات حمایتی از این اشخاص در جهت کیفیات مخففه جرم امری است که می‌تواند در شرایط فعلی و شیوع هرچه بیشتر قمار آنلاین مؤثر باشد و به نظر می‌آید مجازات مندرج در قانون بازدارنده صاحبان این سایت‌ها نمی‌باشد زیرا فرد می‌تواند میلیون‌ها یا حتی میلیاردها تومان پول اخاذی کند و تنها به دو سال حبس محکوم شود. لذا تجدیدنظر و روزآمد کردن اقدامات قضایی نیز امری مفید خواهد بود. آگاهی‌خشی و انجام کارهای فرهنگی و مبارزه هرچه بیشتر با شیوع قمار به‌خصوص قمار آنلاین؛ زیرا همانگونه که با اشکال دیگر اعتیاد مبارزه می‌شود این مورد نیز باید زیر ذرهبین متولیان امر فرهنگی قرار گیرد و آموزش‌های

همگانی از سنین کم به دلیل شیوع گوشی‌های هوشمند و اینترنت در بین کودکان امری ضروری و مهم است. نکته حائز اهمیت این است که باید بین قمار و شرط بندی باید قائل به تمایز شد؛ چرا که شرط بندی بدون مهارت و مشروط به یک امر خارجی است درحالی که در جرم قمار مهارت و بلوف زدن و بازی نمودن عنصر اصلی است؛ لذا با در نظر گرفتن نقاط افتراق آن دو می‌توان به این نتیجه رسید که ماده ۲ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء، اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷ بر جرم شرط بندی حاکم و مواد ۷۰۵ تا ۷۱۱ کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) مصوب ۱۳۷۵ قابل اعمال به جرم قمار است. اگرچه با قوانین موجود می‌توان به مجازات مرتکبین پرداخت و این دستاویز بی‌کیفرمانی را از مجرمان برداشت ولی به لحاظ فضای ارتکاب جرم باید سیاست افتراقی مجزا از جرایم سنتی برای آن لحاظ نمود و از طرف دیگر در مجازات قماربازان که خود هم به نوعی قربانی و بزهکار محسوب می‌شوند کیفیات مخففه لحاظ نمود تا از رقم سیاه ماندن این جرایم به دلیل ترس از متهم شدن شان و دادن بهانه به گردانندگان وب سایت های قمار و شرط بندی جلوگیری نمود و در عوض به گردانندگان وب سایت ها مجازات مشدد لحاظ نمود؛ چرا که مجرم عقل جرم دارد و کفه مجازات و منافع حاصل از جرم را بررسی نموده و در صورت سنگینی کفه منافع، جرم را بر می‌گزیند؛ البته لازم به ذکر است که صرفاً با اعمال مجازات نمی‌توان رشد بی‌رویه این جرایم را متوقف نمود؛ بلکه در خصوص این امر باید از نظریات متخصصان جرم شناسی کمک گرفت تا به علل تمایل قماربازان به این جرم پرداخته و تدابیر پیشگیرانه را ارائه نمود.

پیشنهاد

۱. ایجاد، اداره، رهبری یا استفاده از هر نوع سامانه الکترونیکی، مخابراتی یا اینترنتی که از کاربران مبالغی را چه به صورت آنلاین و چه از طریق درگاه‌های الکترونیک و یا هر نوع دریافت وجه یا خدمات مالی مانند شارژ خطوط ارتباطی و امثال آن برای شرکت در بازی، پیش‌بینی مسابقات ورزشی و یا شرط‌بندی همراه باشد و شرکت‌کنندگان با علم به احتمال برد و باخت خود در این سامانه‌ها شرکت کنند، ممنوع و جرم است.
۲. مؤسسان، مدیران یا رهبران این سامانه‌ها به حبس درجه پنج و محرومیت استفاده از خدمات این سامانه‌ها به مدت دو سال محکوم می‌شوند. اشخاصی که با علم به موضوع و احتمال برد و باخت از این سامانه‌ها استفاده می‌کنند به حبس تعزیری درجه ۶ و یا جزای نقدی از بیست میلیون ریال تا هشتاد میلیون ریال محکوم می‌شوند.
۳. شرط‌بندی و پیش‌بینی نتیجه مسابقات اسب‌دوانی، تیراندازی و شنا که توسط سامانه‌های دارای مجوز قانونی انجام می‌شود مجاز بوده و مشمول مجازات‌های فوق نمی‌شود. تبصره: آیین‌نامه اجرایی این ماده ظرف سه ماه از ابلاغ این قانون توسط وزارتخانه‌های ارتباطات و فناوری و اطلاعات، شورای عالی فضای مجازی، وزارت ورزش و امور جوانان و کارگروه تعیین مصادیق محتوای مجرمانه مذکور در ماده (۲۲) قانون مجازات جرائم رایانه‌ای تنظیم و ابلاغ می‌شود.
۴. اموال، وجوه و وسایلی که در نتیجه جرائم فوق کسب می‌شوند به‌عنوان جریمه ضبط می‌شود.
۵. مجازات مرتکبین در صورت تکرار جرائم فوق به میزان حداکثر به‌علاوه نصف مجازات قانونی افزایش می‌یابد.

۱. اردبیلی، محمدعلی، حقوق جزای عمومی، نشر میزان، تهران، ۱۳۹۲.
۲. اسماعیل زاده، مرتضی علی، ورزش شطرنج، انتشارات فرهنگ بوستان، تهران، ۱۳۸۸.
۳. اسماعیلی، اسماعیل، اکل مال به باطل در بینش فقهی شیخ انصاری، مجله فقه، شماره ۱، ۱۳۷۳.
۴. امامی، اسدالله، صفایی، سیدحسین، حقوق خانواده (نکاح و انحلال آن)، چاپ سی و پنجم، نشر میزان، تهران، ۱۳۹۲.
۵. امامی، سیدحسن، حقوق مدنی، چاپ چهارم، انتشارات کتاب فروشی اسلامیه، تهران، ۱۳۶۶.
۶. باریکلو، علیرضا، عقود معین (عقود مشارکتی، توثیقی و غیرلازم)، انتشارات مجد، تهران، ۱۳۸۸.
۷. بروجردی، اقا حسین طباطبایی، منابع فقه شیعه - مترجمان: حسینیان قمی، مهدی - صبوری، محمدحسین، انتشارات فرهنگ سبز، تهران، ۱۴۲۹ ه.ق.
۸. برهان تبریزی، محمدبن حسین خلف، برهان قاطع، نشر نیما، تهران، ۱۳۸۰.
۹. بهرامی احمدی، سو استفاده از حق، چاپ سوم، انتشارات اطلاعات، تهران، ۱۳۷۰.
۱۰. تبریزی، جواد بن علی، استفتاءات جدید، چاپ دوم، انتشارات مدرسه امام علی بن ابی طالب علیه السلام، قم، ۱۴۲۷ ه.ق.
۱۱. تفضلی، ابوالقاسم، ناصری مرتضوی، حورا، تخته نرد، تقدیر یا تدبیر انتشارات عطایی، تهران، ۱۳۸۳.
۱۲. تفضلی، احمد، تاریخ ادبیات ایران پیش از اسلام، نشر سخن، تهران، ۱۳۷۶.
۱۳. دریایی، تورج، تاریخ دوره میانه، نشر توس تهران، ۱۳۸۸.
۱۴. جابری عربلو، محسن، فرهنگ اصطلاحات فقه فارسی، انتشارات امیرکبیر، تهران، ۱۳۶۲.
۱۵. جعفرپور، محمدهادی، کلیات حقوق جزای عمومی، چاپ پنجم، انتشارات آثار اندیشه، تهران، ۱۳۸۸.
۱۶. جعفری لنگرودی، محمدجعفر، جواز و لزوم در عقود و ایقاعات، چاپ سوم، انتشارات کتابخانه گنج دانش، تهران، ۱۳۸۲.
۱۷. همو، مبسوط در ترمینولوژی حقوق، انتشارات کتابخانه گنج دانش، تهران، ۱۳۷۸.
۱۸. لنگرودی، محمدجعفر، ترمینولوژی حقوق، چاپ سیزدهم، نشر گنج دانش، تهران، ۱۳۸۲.
۱۹. حائری شاه باغ، سیدعلی، شرح قانون مجازات، شرح قانون مدنی، انتشارات کتابخانه گنج دانش، تهران، ۱۳۷۴.
۲۰. حبیب زاده، محمدجعفر، محاربه و افساد فی الارض، مؤسسه کیهان تهران، ۱۳۷۰.
۲۱. خامنه‌ای، سید علی، اجوبه الاستفتانات، بی جا، دفتر معظم له، قم، ۱۴۲۴ ق.

۲۲. حلی سیوری، مقداد بن عبد الله، کنز العرفان فی فقه القرآن، مترجم: عبد الرحیم عقیقی بخشایشی، انتشارات نویداسلام، قم، ۱۳۷۱.
۲۳. دادبان، حسن، حقوق جزای عمومی انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ۱۳۷۷.
۲۴. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، انتشارات دانشگاه تهران، تهران، ۱۳۷۳.
۲۵. ره پیک، حسن، حقوق مدنی (عقودمعین)، چاپ سوم، انتشارات خرسندی، تهران، ۱۳۸۷.
۲۶. زراعت، عباس، شرح قانون مجازات اسلامی، چاپ دوم، نشر ققنوس، تهران، ۱۳۸۸.
۲۷. ساکی، محمدرضا، حقوق جزای عمومی (جرم و پدیده جنایی)، انتشارات جنگل جاودانه، ۱۳۹۲.
۲۸. سلیمی، صادق، جرائم سازمان یافته بین المللی، انتشارات صدا، تهران، ۱۳۸۲.
۲۹. سیاح، احمد، فرهنگ بزرگ جامع نوین، نشر کتاب فروشی اسلامی، تهران، بی تا.
۳۰. شامبیاتی، هوشنگ، جزای عمومی، چاپ یازدهم، انتشارات مجد، تهران، ۱۳۹۲.
۳۱. شهیدی، مهدی، اصول قراردادها و تعهدات، چاپ پنجم، انتشارات مجد، تهران، ۱۳۸۸.
۳۲. همو، تشکیل قراردادها و تعهدات، چاپ نهم، انتشارات مجد، تهران، ۱۳۸۷.
۳۳. صانعی، پرویز، جزای عمومی نشر طرح نو، تهران، ۱۳۸۳.
۳۴. صفایی، سید حسین و رحیمی، حبیب الله، مسئولیت مدنی، (الزامات خارج از قرارداد)، چاپ پنجم، انتشارات سمت، تهران، ۱۳۹۲.
۳۵. همو، مقالاتی درباره حقوق مدنی و تطبیقی، انتشارات میزان، ۱۳۷۵.
۳۶. همو، اشخاص و اموال، چاپ هفتم، انتشارات میزان، تهران، ۱۳۸۷.
۳۷. طاهری، حبیب الله، حقوق مدنی، چاپ دوم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به حوزه علمیه قم، قم، ۱۴۱۸.
۳۸. طباطبایی، سید محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن، ترجمه سید محمد باقر موسوی همدانی، چاپ سوم، کانون انتشارات محمدی، تهران، ۱۳۶۲.
۳۹. عمید، حسین، فرهنگ عمید، انتشارات امیرکبیر، تهران، چاپ دوم، ۱۳۷۱.
۴۰. عمیدزنجانی، عباس علی، قواعدفقه جزا، چاپ چهارم، انتشارات سمت، تهران، ۱۳۹۱.
۴۱. فلاح عدل، ابوالقاسم، شطرنج، چاپ سوم، انتشارات هاشمی سودمند، تهران، ۱۳۹۲.
۴۲. فیض، علیرضا، مبادی فقه و اصول، چاپ هفتم، انتشارات دانشگاه تهران، تهران، ۱۳۷۴.
۴۳. فیض، علیرضا، مقارنه و تطبیق در حقوق جزای اسلام، چاپ سیزدهم، انتشارات سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، ۱۳۹۰.

۴۴. قاسم زاده سید مرتضی، ره پیک، حسن، کیانی، عبدالله، تفسیر قانون مدنی، انتشارات سمت، تهران، ۱۳۸۲.
۴۵. قاسمی، حامد، حقوق مدنی، (شرایط اساسی تشکیل قرارداد) انتشارات دراک، تهران، ۱۳۸۷.
۴۶. قربان پور، یوسف، فرهنگ نامه شطرنج انتشارات خرسندیان، تهران، ۱۳۸۳.
۴۷. کاترین الیت، فرانسیس کوئین، حقوق جزا، ترجمه آوا واحدی نوایی و نسترن غضنفری، انتشارات میزان، تهران، ۱۳۸۷.
۴۸. کاتوزیان، ناصر، دوره مقدماتی حقوق مدنی (قرارداد-ایقاع)، چاپ چهارم، شرکت سهامی انتشار، تهران، ۱۳۹۰.
۴۹. همو، حقوق مدنی (مشارکت‌ها و صلح)، چاپ دوم، نشر دادگستر، تهران، ۱۳۷۹.
۵۰. همو، دوره مقدماتی حقوق مدنی (قواعدعمومی قراردادها)، چاپ ششم، انتشارات میزان، تهران، ۱۳۸۷.
۵۱. همو، کلیات حقوق، شرکت سهامی انتشار، تهران، ۱۳۸۴.
۵۲. همو، اعمال حقوقی، قرارداد و ایقاع، چاپ سوم، شرکت سهامی انتشار، تهران، ۱۳۷۴.
۵۳. همو، الزام‌های خارج از قرارداد، انتشارات دانشگاه تهران، تهران، ۱۳۷۴.
۵۴. همو، حقوق مدنی (دوره ۴ جلدی)، چاپ نهم، شرکت سهامی انتشار، تهران، ۱۳۷۵.
۵۵. همو، منطق حقوق، شرکت سهامی انتشار، تهران، ۱۳۵۸.
۵۶. همو، دوره حقوق مدنی، معاملات معوض و عقود تملیکی (عقودمعین)، شرکت سهامی انتشار، تهران، ۱۳۷۷.
۵۷. همو، دوره مقدماتی حقوق مدنی (اموال و مالکیت)، چاپ دهم، شرکت سهامی انتشار، تهران، ۱۳۸۷.
۵۸. همو، قواعد عمومی قراردادها، چاپ پنجم، شرکت سهامی انتشار، تهران، ۱۳۸۰.
۵۹. همو، مقدمه علم حقوق و مطالعه در نظام حقوقی ایران، چاپ پنجاه و هشتم، شرکت سهامی انتشار، تهران، ۱۳۸۶.
۶۰. گرجی، ابوالقاسم، حقوق جزای عمومی اسلام، نشریه موسسه حقوق تطبیقی، شماره ۶.
۶۱. گلدوزیان، ایرج، محشای قانون مجازات اسلامی، چاپ دهم، انتشارات مجد، تهران، ۱۳۸۷.
۶۲. گلکاریان، قدیر، فرهنگ حقوقی (آل بی کروزن)، نشر دانشیار، تهران، ۱۳۸۷.
۶۳. گودرزی، محمود، آیین استنباط در حقوق اسلامی، چاپ سوم، انتشارات مجد، تهران، ۱۳۸۸.
۶۴. لطیفی، عباس، تئوری بازی شطرنج انتشارات فرزین، تهران، ۱۳۸۷.
۶۵. محسنی، مرتضی، دوره حقوق جزای عمومی، انتشارات گنج دانش، تهران، ۱۳۸۲.
۶۶. محقق داماد، سید مصطفی، اصول فقه، دفتر دوم، چاپ دوم، مرکز نشر اسلامی، تهران، ۱۳۸۱.
۶۷. همو، قواعد فقه مدنی، چاپ هشتم، نشر علوم اسلامی، تهران، ۱۳۷۷.

۶۸. مایزلیس، ایلیا لویج. تئوری بنیادی شطرنج. ترجمه رضا رضایی، چاپ سوم، نشر ساغر و فرزین، تهران، ۱۳۷۸.
۶۹. محمدی، حمید، ضبط، مصادره و استرداد اموال انتشارات کتابخانه گنج دانش، تهران، ۱۳۷۵.
۷۰. محمدی، علی، شرح مکاسب، چاپ هشتم، انتشارات دارالفکر، قم، ۱۳۹۰.
۷۱. مردانی، خیرالله، جزوه شطرنج در نظر قرآن و رهبران اسلام، نشر آیین جعفری، تهران، ۳۶۰.
۷۲. مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی - پژوهشکده فقه و حقوق، مآخذ شناسی قواعد فقهی، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، قم، ۱۴۲۱ ه.ق.
۷۳. مصاحب، غلامحسین، دایرة المعارف مصاحب، چاپ سوم، انتشارات امیرکبیر، تهران، ۱۳۸۰.
۷۴. مطهری، مرتضی، فقه و حقوق (مجموعه آثار)، چاپ هفتم، انتشارات صدرا، قم، ۱۴۱۶ ه.ق.
۷۵. معین، محمد، فرهنگ معین، چاپ هشتم، انتشارات امیرکبیر، تهران، ۱۳۷۱.
۷۶. مکارم شیرازی، ناصر، با همکاری جمعی از علما، تفسیر نمونه، چاپیازدهم، انتشارات دارالکتب اسلامی، تهران، ۱۳۶۸.
۷۷. همو، رساله توضیح المسائل، چاپ پنجاه و دوم، انتشارات مدرسه امام امیر المؤمنین، قم، ۱۴۲۹ ق.
۷۸. همو، با جمعی از همکاران، پیام قرآن، انتشارات مدرسه امام امیر المؤمنین، قم، ۱۳۶۷.
۷۹. موسوی خمینی، سید روح الله، توضیح المسائل، چاپ هشتم دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، قم، ۱۴۲۴ ه.ق.
۸۰. میرسعیدی، سیدمنصور، مسئولیت کیفری، انتشارات میزان، تهران، ۱۳۸۳.
۸۱. میرمحمدصادقی، حسین، تحلیل مبانی حقوق جزا، چاپ دوم، انتشارات جهاد دانشگاهی شهید بهشتی، ۱۳۷۴.
۸۲. نجف‌آبادی، حسین علی منتظری - مترجم: صلواتی، محمود و شکوری، ابو الفضل، مبانی فقهی حکومت اسلامی، موسسه کیهان، قم، ۱۴۰۹ ه.ق.
۸۳. نقدی وند، عزیز، تخته نرد از دیدگاه تاریخ و ادبیات، انتشارات کلیدر، تهران، ۱۳۸۲.
۸۴. وجدی، محمدفرید، دایرة المعارف وجدی، انتشارات دایرة المعارف قرن، قم، ۱۳۴۳ ه.ق.
۸۵. ولیدی، محمدصالح، حقوق جزای عمومی، چاپ دهم، انتشارات سمت، تهران، ۱۳۸۵.
۸۶. هاشمی شاهرودی، سید محمود و همکاران، فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت علیهم السلام، موسسه دائره المعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بیت علیهم السلام، قم، ۱۴۲۶ ه.ق.
۸۷. یو، آل، اورباخ، مدرسه شطرنج، ترجمه ابراهیم دارابی، چاپ دوم، انتشارات ققنوس تهران، ۱۳۷۷.
- یوسف پور، قربان، رفیع نژاد، محمد، آموزش شطرنج، انتشارات تندیس، تهران، ۱۳۸۸.